

ВІДГУК
офіційного опонента кандидата
юридичних наук, доцента
Перелигіної Раїси Володимирівни
на дисертацію Білоконь Олени Геннадіївни на тему
«Кримінально-правова протидія підкупу в Україні», поданої на здобуття
ступеня доктора філософії в галузі права
за спеціальністю 081-Право

Актуальність теми дослідження, здійсненого О. Г. Білоконь, зумовлюється тим, що протидія корупції становить одне з основних завдань правоохоронних органів. Суспільна небезпечність корупції не обмежується порушенням належного порядку виконання особами, зазначеними у ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII, своїх повноважень, які мають здійснюватись у суворій відповідності до законодавства. Корупція перешкоджає економічному розвитку держави та належному функціонуванню як суспільства та його інституцій.

Як обґрунтовано вказує дисертантка (с. 5), «серед різних проявів кримінально караної корупції класичною її формою є підкуп особи, яка наділена владними повноваженнями чи яка здійснює інші функції за посадою». Маючи перманентний характер, проблема підкупу особи, наділеної владними повноваженнями, на кожному історичному етапі набуває нових ознак. Зокрема, внаслідок повномасштабної збройної агресії російської федерації набули поширення такі діяння як підкуп особи, наділеної владними повноваженнями з метою незаконного перетинання державного кордону громадянами України, яким заборонено залишати територію нашої держави упродовж дії воєнного стану, та з метою ухиленні від мобілізації.

Кримінальний кодекс України (далі – КК) містить положення про підкуп у різних контекстах: 1) як опис діяння підбурювача (ч. 4 ст. 27 КК); 2) як кваліфікуюча ознака торгівлі людьми (ч. 1 ст. 140, ч. 3 примітки до ст. 140 КК); 3) підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму (ст. 160 КК); 4) підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК); 5) підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від

організаційно-правової форми (ст. 368-3 КК); 6) підкуп особи, яка надає публічні послуги (ст. 368-4 КК); 7) кваліфікуюча ознака протиправного впливу на результати офіційних спортивних змагань (ст. 369-3 КК); провокація підкупу (ст. 370 КК); 8) підкуп як форма перешкоджання з'явленню свідка, потерпілого, експерта, спеціаліста, примушування їх до відмови від давання показань чи висновку (ст. 386 КК). Різноманітність діянь, що закріплені у зазначених статтях КК, об'єднаних терміном «підкуп» зумовлює особливості застосування закріплених у них норм, що обумовлює доцільність ґрунтовного та системного дослідження підкупу.

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність не викликає сумнівів, оскільки вони ґрунтуються на усталених та апробованих положеннях у кримінально-правовій науці.

Отримані автором наукові результати та висновки дисертації характеризуються високим рівнем обґрунтованості і достовірності, що забезпечено використанням загальновідомих сучасних методів наукових досліджень.

Методологічною основою дослідження став діалектичний метод, використання якого дозволило скласти цілісну систему уявлень про кримінально-правову протидію підкупу в Україні. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань в роботі використовувалися, зокрема, такі методи: *формально-юридичний метод, метод системно-структурного аналізу та юридичної герменевтики*, які дали змогу дослідити положення КК, КПК, судової практики (розділи 1–3). Також в роботі використано *логіко-семантичний метод* – для поглиблення понятійного апарата кримінально-правової науки, за допомогою якого було визначено, зокрема, зміст таких понять, як «квaziспівучасть», «підкуп», «добровільна заява», «активне сприяння розкриттю кримінального праворушення» (підрозділи 1.2, 1.3, 1.4, 3.1); *структурний та функціональний методи* – для з'ясування змісту підкупу як явища та поняття у кримінальному праві, правової природи посередництва у підкупі, визначення особливостей караності за підкуп у КК та застосування спеціальної конфіскації

до засудженого за підкуп (підрозділи 1.1, 1.3, 2.1, 2.2); *метод класифікації та структурно-функціональний метод* – для виокремлення та характеристики видів підкупу за КК, виявлення динамізму кримінального антикорупційного законодавства України сучасного періоду, характеристики складу позитивної посткримінальної поведінки за підкуп (підрозділи 1.1, 3.1); *порівняльно-правовий* метод використовувався для історико-правового дослідження кримінально-правової протидії підкупу, а також для компаративістського дослідження норми про звільнення від кримінальної відповідальності за підкуп у КК та у кримінальних кодексах зарубіжних держав (підрозділи 1.1, 3.1). *Методи моделювання* надали можливість запропонувати шляхи вдосконалення кримінально-правової протидії підкупу за КК (підрозділи 1.4, 2.1, 3.1, 3.2). Ці та інші методи наукового дослідження застосовувалися комплексно та у взаємозв'язку.

Всі питання, які розглядаються в дисертації, розкрито на досить високому методологічному рівні. Структура і кількість опрацьованих вітчизняних і зарубіжних науково-теоретичних та монографічних робіт з окресленої проблематики свідчить про глибину проведеного дослідження, дисертантка посилається на класичні та сучасні праці відомих фахівців та пропонує власне бачення відповідних правових явищ. Про високий рівень обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій дисертації свідчить їх апробація на конференціях.

Емпіричну базу дослідження становлять офіційні статистичні відомості, рішення Конституційного суду України, судів України першої, апеляційної та касаційної інстанцій. Висновки дисертантки базуються на ґрунтовному вивченні судової практики (стор. 59-60, 88, 94, 125-126, 172-174, 179-180 та ін).

Зміст дисертаційної роботи відповідає поставленій меті та відображає логіку дослідження. Наукові положення, висновки і рекомендації, представлені в роботі, достатньо обґрунтовані і підкріплені результатами аналізу значної кількості наукових джерел та інформації щодо правозастосування.

У розділі 1 «Природа підкупу за кримінальним правом України» розглянуто проблеми правової природи підкупу за кримінальним правом

України. Встановлено наступність норм про підкуп, їх інтенсивний еволюційно-революційний розвиток, що орієнтований на імплементацію у національне законодавство антикорупційних стандартів протидії підкупу під впливом, зокрема, громадської думки.

Запропоновано на противагу сполученню «необхідна співучасть» вживати у понятійному апараті кримінально-правової науки термін «квазіспівучасть», яка характеризується тим, що форма (зовнішній модус) вчиненого вказує на наявність співучасті, тоді як внутрішня форма скоєного передбачає відсутність, насамперед, спільності, а також інших необхідних ознак співучасті.

Виокремлено та охарактеризовано істотні ознаки посередництва у підкупі та запропоновано авторську модель самостійної норми про посередництво у підкупі (ст. 369-4 КК). Також дисертантка пропонує доповнити диспозиції статей, в яких передбачається кримінальна відповідальність за підкуп та кореспондуючі йому кримінальні правопорушення, вказівкою на можливість пропозиції, обіцянки, надання неправомірної вигоди, а також прийняття відповідної пропозиції, обіцянки чи її одержання особисто або через посередника.

У розділі 2 «Примусові кримінально-правові засоби, що застосовуються за підкуп згідно з кримінальним кодексом України» визначено, що наявність альтернативних форм підкупу, що відрізняються за ступенем суспільної небезпеки (пропозиція, обіцянка та надання неправомірної вигоди), обумовлює наявність у санкціях декількох (трьох або більше) основних видів покарань та достатньо широких їх меж. Запропоновано при призначенні покарання вибирати базову міру покарання (яка не залежить від індивідуальних особливостей кримінального правопорушення) за вчинення пропозиції чи обіцянки неправомірної вигоди з нижньої межі найменш суворих видів покарань, тоді як за надання неправомірної вигоди міра покарання повинна бути більш суворою – вид покарання доцільно обирати з більш суворих, а їх розмір – з верхньої межі покарання, встановлений у санкції кримінально-правової норми за підкуп.

Виявлено недолік у визначенні розміру покарання у виді штрафу за підкуп, передбачений у ч. 1 ст. 368-4 та у ч. 1 ст. 369 КК, який є однаковим (від 1000 до 4000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян). Запропоновано збільшити

розмір штрафу у ч. 1 ст. 369 КК та передбачити його «з 4000 до 8000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян».

Також дисертантка пропонує доповнити ст. 55 КК частиною четвертою, в якій закріпити, що у разі вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища, а також за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 369 КК, суд, призначаючи покарання за вчинене, зобов'язаний вирішити питання про необхідність застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно не передбачено у санкції статті Особливої частини цього Кодексу, в якій встановлено відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення.

Зроблено висновок, що спеціальна конфіскація грошей, цінностей або іншого майна, що становили собою неправомірну вигоду, повинна здійснюватися на підставі, передбаченій у п. 3 ч. 1 ст. 96-2 КК, оскільки неправомірна вигода у цьому випадку є предметом кримінального правопорушення, а не знаряддям чи засобом його вчинення.

У розділі 3 «Заохочувальні кримінально-правові засоби, що застосовуються за підкуп згідно з кримінальним кодексом України» досліджено особливостям заохочувальних кримінально-правових засобів, що застосовуються за підкуп .

Дисертанткою зроблено висновок, що звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК можливе лише у тому разі, коли вигодонадавач вчинив закінчене посягання, а також стосовно виконавця (співвиконавця) підкупу, тоді як інший співучасник (організатор, підбурювач та пособник) звільненню від кримінальної відповідальності за ч. 5 ст. 354 КК не підлягає. Також запропоновано поширити умову та підставу звільнення від кримінальної відповідальності, передбачені у ч. 5 ст. 354 КК, на інших співучасників підкупу (зокрема, організаторів, підбурювачів та пособників).

Дисертантка приділила увагу кримінальним процесуальним аспектам підкупу. Зокрема, доведено доцільність дотримання балансу між повним формулюванням ознак складу кримінальних правопорушень, учинених

вигодонадавачем та вигодоодержувачем, в ухвалах про закриття кримінального провадження про підкуп у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК, та принципом презумпції невинуватості (стосовно вигодоодержувача). Для цього авторка рекомендує уникати в ухвалах про закриття кримінального провадження вказівки на такі ознаки, що з високою ймовірністю дають можливість ідентифікувати особу вигодоодержувача, як-то її прізвище, ім'я, по-батькові, точна посада.

Також дисертантка розглянула звільнення судом від відбування покарання з випробуванням особи, яка вчинила підкуп, у разі затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням. Загалом особу, яка вчинила підкуп чи інше корупційне кримінальне правопорушення, не може бути звільнено від покарання з випробуванням на підставі ч. 1 ст. 75 КК. Проте звільнення судом від відбування покарання з випробуванням особи, яка вчинила підкуп, у разі затвердження угоди про примирення або про визнання вини, якщо сторонами угоди узгоджено покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, позбавлення волі на строк не більше п'яти років, а також узгоджено звільнення від відбування покарання з випробуванням, є правомірним та може застосовуватися до тих відносин, які виникають під час прийняття рішення у справах про корупційні кримінальні правопорушення, у тому числі про підкуп. Для усунення різночитань при правозастосуванні дисертантка пропонує доповнити ч. 2 ст. 75 КК вказівкою на те, що правила, передбачені цією частиною статті, застосовуються у разі затвердження судом угоди про примирення чи визнання винуватості у кримінальному провадженні про корупційне кримінальне правопорушення та кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією.

Авторкою обґрунтовано доцільність виокремлення у Кримінальному процесуальному кодексі України угоди про співробітництво в усіх категоріях кримінальних проваджень, в яких, окрім беззастережного визнання

підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості, виступає готовність до співпраці зі стороною обвинувачення. У висновках за результатами дослідження загалом сформульовано низку положень теоретико-методологічного характеру, а також пропозицій і рекомендацій, що мають вагоме значення для вдосконалення положень науки кримінального права, а також правозастосування.

В результаті проведеного дослідження авторкою досягнуто визначеної мети й виконано поставлені завдання. Причому сформульовані висновки та пропозиції є досить аргументованими й оригінальними, відповідають вимогам сучасності та можуть бути застосовані на практиці. Усе вказане вище забезпечило обґрунтованість та достовірність сформульованих у дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій.

Структура дисертації цілком відповідає поставленим завданням та складається з вступу, трьох розділів, що охоплюють 8 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації складає 230 сторінок.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що робота є одним із перших в українській юридичній науці системних досліджень, присвячених кримінально-правовій протидії підкупу в Україні. До найбільш значущих положень можна віднести:

– обґрунтування введення у науковий обіг кримінально-правової науки поняття «квazіспівучасть» (на противагу необхідній співучасті), яка характеризується подібністю до співучасті зовнішнього модусу вчиненого, водночас відсутністю спільності участі, а також інших необхідних об'єктивних і суб'єктивних ознак співучасті;

– доведення, що пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди як одномоментні дії, на відміну від її надання, характеризують виключно мовленнєву комунікацію та не пов'язані з фізичним наданням предмета підкупу (неправомірної вигоди). У разі, якщо вигодонадавач робить спроби фізично

надати неправомірну вигоду, то у такому випадку наявний замах на надання неправомірної вигоди, а не пропозиція та обіцянка неправомірної вигоди;

– висновок про те, що у разі вчинення кримінального правопорушення службовою особою з використанням свого службового становища, а також підкупу, передбаченого ст. 369 КК, суд, призначаючи покарання за вчинене, зобов'язаний вирішити питання про застосування покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, якщо воно не передбачено у санкції статті Особливої частини цього Кодексу, яка встановлює відповідальність за вчинене кримінальне правопорушення;

удосконалено підхід щодо розуміння посередництва як складової підкупу (О. О. Кваша, О. О. Дудоров, Є. О. Письменський, В. В. Плекан, Т. Г. Цибулін та інших). Виокремлено істотні ознаки посередництва та запропоновано передбачити кримінальну відповідальність за посередництво у підкупі та у прийнятті пропозиції, обіцянки або в одержанні неправомірної вигоди у статті 369-4 КК;

набула розвитку позиція про розуміння підкупу виключно як активної поведінки особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду, а також виокремлення таких істотних ознак цього поняття: це вплив однієї особи (вигодонадавача) на іншу (вигодоодержувача); форми впливу – пропозиція або обіцянка неправомірної вигоди, а також її надання; добровільність дій (без застосування фізичного або психічного примусу та не у результаті провокації з боку правоохоронних органів); предмет підкупу – неправомірна вигода; обумовленість майбутньої поведінки вигодоодержувача, що реалізується у межах такої складової суб'єктивного права, як можливість поводити себе у відповідний спосіб.

Отже, роботі притаманна наукова новизна, порушено низку невисвітлених або недостатньо висвітлених національною юридичною наукою проблем, розв'язання яких дозволить збільшити ефективність кримінально-правової протидії підкупу в Україні.

Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий. Порушень академічної доброчесності опонентом не виявлено.

Дисертаційна робота характеризується результатами, які в сукупності вирішують важливу наукову проблему, а також забезпечують розв'язання практичних питань. Викладені в ньому наукові положення є основою для подальших досліджень, вдосконалення правозастосування, юридичної освіти.

Повнота викладених наукових результатів в опублікованих працях здобувача.

Результати дисертації досить повно викладені у 6 наукових публікаціях, з яких 3 – наукові статті у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України з юридичних наук, 1 – у зарубіжному науковому правовому виданні, 2 – тези доповіді на науково-практичних конференціях.

За результатами розгляду роботи потрібно також звернути увагу дисертантки на такі **дискусійні положення:**

1. На стор. 28-29 авторка зазначає, що, хоча термін «підкуп» вжито «у десятих статтях КК, у п'яти з яких у гіпотезі статті (статті 160, 354, 368-3, 368-4, 370)» у КК відсутнє визначення поняття підкупу, що зумовлює відкритість питання про трактування поняття «підкупу» в українському законодавстві. Також на стор. 75 зазначено про невідкладність визначення даного терміна в КК, що дозволить уникнути проблеми його неоднозначного тлумачення при застосуванні відповідної кримінально-правової норми. Проте, пропонуючи авторське бачення терміну «підкуп» як «активну поведінку особи, яка пропонує, обіцяє або надає неправомірну вигоду» (стр. 190), авторка не пропонує внесення відповідних змін до КК та не визначає місця такого терміну серед статей КК, які містять положення про підкуп.

2. Як вбачається з визначення терміну «підкуп», дисертантка передусім виходить з його розуміння як корупційного, хоча і зазначає, що «важливим класифікаційним критерієм для нашого дисертаційного дослідження, а також для визначення та характеристики кримінально-правових наслідків підкупу має його поділ на корупційний та некорупційний» (с. 85). Проте у дослідженні немає положень про розмежування комерційного та некомерційного підкупу.

3. На стор. 121 авторка розглядає позбавлення спеціального права як додаткове покарання за кримінальні правопорушення, пов'язані з підкупом,

ззначаючи про те, що «суди, призначаючи покарання обвинуваченому за ч. 1 ст. 160 КК, повинні призначити додаткове покарання у виді позбавлення права на строк 5 років». Разом з тим санкція норми, закріпленої у ч. 1 ст. 160 КК у чинній редакції не містить положень про покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Це покарання передбачене у частинах 2-4 ст. 160 КК. Також, на відміну від ч. 4 ст. 160 КК, у якій зазначено ознаки спеціального суб'єкта, частини 1-3 ст. 160 КК не містять положень про суб'єкта та, відповідно щодо того, чи наділений він спеціальним правом, пов'язаним із виборчим процесом, якого його потрібно позбавити з огляду на вчинення підкупу виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму.

4. У підрозділі 3.1.1. охарактеризовано спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за підкуп у кримінальному законодавстві зарубіжних держав, але не вказано, які з положень кримінальних законодавств зарубіжних держав могли б стати зразком для вдосконалення національного законодавства. Хотілось би почути позицію дисертантки з цього питання.

5. На стор. 171 авторка зазначає про «необхідність дотримання балансу між описанням ознак складів кримінальних правопорушень, учинених вигодонадавачем та вигодоодержувачем, в ухвалах про закриття кримінального провадження про підкуп у зв'язку зі звільненням особи від кримінальної відповідальності на підставі ч. 5 ст. 354 КК, та принципом презумпції невинуватості (стосовно вигодоодержувача). Для дотримання такого балансу доцільно в ухвалах про закриття кримінального провадження уникати вказівки на такі ознаки, що з високою ймовірністю дають можливість ідентифікувати особу вигодоодержувача, як-то її прізвище, ім'я, по-батькові, посада». В цілому поділяючи запропоновану ідею, не можна залишити поза увагою, що дисертанткою не зазначено у який спосіб можна забезпечити дотримання цього балансу і чи передбачає він внесення змін у кримінальне процесуальне законодавство.

6. Дисертантка обстоює позицію про доцільність доповнення КПК новим видом угоди – угодою про співробітництво, які могли б укладатись у

кримінальних провадженнях стосовно усіх категорій кримінальних правопорушень (с. 183). Проте згідно з ч.1 ст. 472 КПК у чинній редакції в угоді про визнання винуватості, крім іншого, зазначаються обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце), тобто відсутні процесуальні перешкоди щодо здійснення співробітництва у тому числі стосовно викриття кримінальних правопорушень, пов'язаних з підкупом. З огляду на це вважаю, що позиція дисертантки потребує додаткового обґрунтування.

7. Авторка обґрунтовує можливість звільнення особи від відбування покарання з випробуванням за вчинення підкупу та іншого корупційного кримінального правопорушення у випадку затвердження угоди про примирення або про визнання вини, підстава та умови якого виписано у ч. 2 ст. 75 КК (стор. 175), пропонуючи доповнити її вказівкою на те, що правила, передбачені цією частиною статті, застосовуються у разі затвердження судом угоди про примирення чи визнання винуватості у кримінальному провадженні про корупційне кримінальне правопорушення та кримінальне правопорушення, пов'язане з корупцією. Разом з тим потрібно взяти до уваги, що укладення угод про визнання винуватості у кримінальних провадженнях, за умовами яких особа підлягає звільненню від відбування покарання з випробуванням на підставі ст. 75 КК, є настільки поширеною практикою, що важко не погодитись з влучним висловом Р. Ш. Бабанли про те, що «питання про те, що таке застосування ст. 75 КК фактично призводить до більшої поширеності на практиці винятків із загального правила, ніж самого правила».¹ Це зумовлює питання: чи стане запропонована норма елементом маніпуляцій, спрямованих на уникнення покарання, та наскільки її запровадження сприятиме вдосконаленню кримінально-правовій протидії підкупу в Україні.

Однак зазначені зауваження мають дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента і можуть слугувати підставою для наукової

¹ Бабанли Р. Ш. Призначення покарання в Україні: теоретико-прикладні засади. Чернігів: Десна Поліграф, 2019. 488 с. С. 345.

дискусії під час прилюдного захисту дисертації, проте зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку праці дисертантки.

Дисертація **Білоконь Олени Геннадіївни** на тему **«Кримінально-правова протидія підкупу в Україні»** є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – вдосконалення кримінально-правової протидії підкупу в Україні. Представлена робота характеризується необхідними для такого дослідження компонентами, а саме містить критичний аналіз позицій попередніх дослідників щодо проблем кримінально-правової протидії підкупу в Україні, ґрунтується на поєднанні різних методів пізнання, звернення до досягнень різних галузей права.

Дисертація відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами й доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами й доповненнями від 31 травня 2019 року № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Автор дисертації Білоконь Олена Геннадіївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі права за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент —
професор кафедри кримінального права та процесу
Київського університету права НАН України
кандидат юридичних наук, доцент

Раїса ПЕРЕЛИГІНА